

Tematik Çocuk Kanallarında Yayınlanan Çizgi Filmlerde Yerel ve Küresel İzler

Tebrike Kaya*

Özet

Uydu yayın teknolojisindeki gelişmeler, ulusal televizyon kanallarının ülke sınırlarını aşmasını sağlamış ve küresel medya ağlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler sayesinde, müzik, spor, haber ve çocuk gibi pek çok farklı tematik televizyon kanalının başka ülkelerde seyredilmesi olanaklı hale gelmiştir. Uluslararası çocuk kanallarının kolaylıkla izlenir olması, çocukların televizyon karşısında daha fazla zaman geçirmesine neden olmaktadır. Yabancı kültür ürünü olan bu çizgi filmleri seyreden çocuklar, kendi kültürlerinden farklı kültürel unsurlarla yüz yüze kalmaktadır. Bu nedenle, küresel çocuk kanallarında yayınlanan çizgi filmler aracılığıyla çocuklara dayatılan kültürel unsurların niteliği üzerinde düşünmek gerekmektedir. Ulusal ve uluslararası çocuk televizyonlarında yayınlanan yerli ve yabancı çizgi filmleri yerel ve küresel kültür bağlamında elen alan bu çalışmada, çizgi filmlerin kültürel unsurları aktarma işlevi tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Küresel, yerel, kültür, televizyon, çizgi film.

Local and Global Traces in Cartoons Broadcast on Themed Children's Tv Channels

Abstract

Developments in satellite technology have allowed national TV channels to go beyond borders and have prepared the way for global media networks. This has made it possible to watch thematic channels (music, sports, news, children, etc) in other countries. The ease with which international children's channels can be watched has led to children spending more time in front of the TV. Watching foreign cartoons exposes children to cultural elements different from their own and these elements should be examined. This study looks at locally-produced and foreign cartoons on national and international children's TV and discusses the transfer of cultural elements.

Key words: Global, local, culture, television, cartoons

* Dr., tebrikekaya@gmail.com

Giriş

Günümüzde, farklı televizyon kanallarında yayınlarına devam eden pek çok çocuk televizyonu bulunmaktadır. Televizyonun tematikleşme eğilimine paralel olarak ortaya çıkan çocuk televizyonları, çocuklarla ilgili programların genel yayın yapan televizyon kanallarından alınarak bu kanallarda yayınlanmaya başlamasını sağlamıştır. Televizyon yayınlarının tematik bir nitelik kazanması ile uydu yayın teknolojisindeki gelişmeler arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Uydu yayıncılığının gelişmesi, küresel dünya düzenine uygun medya ağlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. 1980’li yıllardan itibaren yaygınlaşan uydu yayıncılığı, başlangıçta ulusal televizyon yayınlarının ülke topraklarına düzgün bir biçimde ulaşmasını sağlamak amacıyla kullanılırken, zaman içinde aynı yayınları başka ülkelere ulaştırmak için kullanılmaya başlamıştır. 1980’lerin başında Amerika’da ulusal birer televizyon kanalı olarak yayın hayatına giren üç farklı tematik televizyon, *ESPN* spor, *C-SPAN* haber ve *NICKELODEON* çocuk televizyonları çok geçmeden uluslararası yayınlarına başlamış, bu kanalları *MTV* müzik ve *CNN* haber kanalları izlemiştir (Çelikcan, 2006: 13).

Uluslararası uydu yayıncılığındaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de müzik, spor, belgesel, moda, haber, çocuk, sinema gibi pek çok ulusal ve uluslararası tematik televizyon kanalı bulunmaktadır. *TRT Çocuk*, *TRT*’nin ilk çocuk temalı televizyon kanalıdır. 2008 yılında yayınlarına başlayan *TRT Çocuk* kanalının amacı, çocukların milli ve manevi değerlere bağlı, bilgi ve teknolojiyle donatılmış, evrensel değerleri bilen, vatanına, milletine ve insanlığa faydalı bireyler olarak yetişmelerinin sağlanmasına yardımcı olmaktır. *TRT Çocuk* televizyonunda, haber, eğitim, kültür, müzik, eğlence, yarışma, drama ve belgesel türü programlar yer almaktadır. *TRT Çocuk*’ta ayrıca okul öncesi ve okul dönemi çocuklarını kapsayan çocuk dizileri, çizgi filmler, yerli ve yabancı çeşitli yapımlar yayınlanmaktadır. *TRT Çocuk* televizyonunu öteki çocuk kanallarından ayıran özellik, çocuklara ait bir haber bülteninin olmasıdır.

Uluslararası tematik çocuk kanallarından biri olan *Planet Çocuk*, “Türkiye’nin ideal çocuk kanalı” sloganıyla 2010 yılında yayın hayatına başlamıştır. Çocuk gelişimine uygun en eğlenceli filmler, süper kahramanlar, süper maceralar, en güzel çizgi filmler yayınlayan kanal olarak tanıtım yapan *Planet Çocuk* kanalı “çocuklar bu kardeş gezegende hem eğlenecek hem öğrenecek”, “bu gezende hayat var” gibi etkileyici sloganlarla çocukları ve

anne babaları kendine çekmeye çalışmaktadır. Çizgilerin hareketli, renkli ve çocuksu olması, çocukların çizgi filmlere önem vermelerini ve kendilerini bu türe yakın görmelerini sağlamaktadır. Çizgi filmler, on iki yaşa kadar olan çocuklar için en gözde film türüdür. Konusu ne olursa olsun, yetişkinler de çizgi filmlerin çocuklara uygun bir tür olduğunu düşünmektedirler (Pembecioğlu, 2006: 251).

Özel televizyon yayıncılığının devlet televizyonu yayıncılığına alternatif oluşturmak amacıyla kurulmadığı, bütünüyle ekonomik ve siyasal güç kazanmak amacıyla ortaya çıktığı genel kabul gören bir kanaattir. Bu kanaat doğrultusunda düşünüldüğünde ve Türkiye’de televizyon izleme sürelerinin yüksek olduğu dikkate alındığında, toplumun geleceği olan çocukların kültürel ve ruhsal gelişimleri üzerinde, devlet televizyonları kadar özel televizyonların da etkili olacağı söylenebilir. Uydu yayıncılığının gelişmesine paralel olarak çocuk televizyonlarında yayınlanan yabancı kültür ürünü çizgi filmlerin artması, çocukların kendi kültürlerinden farklı kültürel unsurlarla yüz yüze kalmalarına neden olmaktadır. Bu noktada, küresel çocuk kanallarında yayınlanan çizgi filmler aracılığıyla çocuklara dayatılan kültürel unsurların niteliği üzerinde düşünmek gerekmektedir.

Yerli ve yabancı çizgi filmlerdeki kültürel unsurların, yerel ve küresel karşıtlığı içinde incelendiği bu çalışmada, çizgi filmlerin kültürü aktarma işlevi tartışılmaktadır. Ulusal ve uluslararası kavramları, küreselleşme olgusu kapsamında ele alındığında, ulusal yerel olanı, uluslararası da küresel olanı ifade etmektedir. Bu bağlamda *TRT Çocuk* televizyonunda yayınlanan *Keloğlan* ve *Laura'nın Yıldızı* adlı çizgi filmlerin yerel kültür unsurları barındırdığı, *Planet Çocuk* adlı uluslararası televizyon kanalında yayınlanan *Richie Rich* ve *Taş Devri* adlı çizgi filmlerin de küresel kültür unsurları barındırdığı varsayılarak bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu çizgi filmlerin içerdiği yerel ve küresel kültür unsurlarını incelemeyen önce küreselleşme ve yerelleşme kavramlarının ne ifade ettiğini ve bu kavramların kültürle olan ilişkisini açıklamak gerekmektedir.

Küresel ve Yerel Arasındaki Kültür Etkileşimi

Günümüzde, bilgisayar, elektronik iletişim imkânları ve hızlı ulaşım araçları, aynı anda hem “burada” hem “orada” olabilmeyi sağlamış, yakın ve uzak arasındaki ayrımı ortadan kaldırmıştır. Bu anlamda küreselleşme, hem dünyanın küçülmesi hem de bir bütün olarak kavranması anlamına gelmektedir. Ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel yönüyle çok boyutlu bir olgu olan küreselleşme, çevresiyle etkileşim içinde olan bireyi de yakından

ilgilendirmektedir. Birey, duygu, düşünce ve davranışlarıyla kendine özgü bir kişi olmakla birlikte, kişi olma özelliğini çevresiyle olan etkileşimi sonucunda kazanmaktadır. Başta aile olmak üzere, bireyin içinde yaşadığı toplumda ve dünyada meydana gelen olaylar onun hayatını olumlu ya da olumsuz şekilde etkilemektedir. Çünkü insan sosyal bir varlıktır ve içinde yaşadığımız dönem, insanı ve dünyasını geçmişe göre çok daha fazla etkilemektedir (Berger, 2003: 12).

İnsan ve toplum üzerinde böylesine etkili olan bu dönem, küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Küreselleşme olgusunun temellerini iletişim alanında yaşanan gelişmeler oluşturur. Günümüzde, tarihte ilk defa dünyanın herhangi bir yeri ile anında iletişim kurma imkânı bulunmakta, böylece dünyanın herhangi bir yerindeki olaya veya habere anında ulaşılmakta ve bilgi alışverişinde bulunulabilmektedir. Dünyayı kuşatan elektronik iletişimin varlığı, insan hayatının her alanında görülen ve aslında her zaman varolan değişimin hız kazanmasında etkili olmaktadır.

Küreselleşme, iletişimin ulus ötesine geçebildiği, ekonomik, politik ve kültürel sistemin küresel olarak birbirine bağlanabildiği bir süreçtir. Küreselleşme aynı zamanda Amerikanlaşma, kapitalizm, Batılılaşma ve postmodernite kavramlarının bir arada açıklandığı kuramsal bir yaklaşımdır. Küreselleşme, hem piyasadaki küresel ve yerel ürünlerin, bireysel kimliklerin ve sınıf tahakkümünün ifade edilmesini, hem de bu ikisinin aynı anda varolabilmesini mümkün kılar. Küreselleşme, kapitalizmin kendi mantığından türemiş, pazarı yöneten tüketici ideolojiler ve yeni teknolojiler tarafından gündelik hayatın her alanına yayılmıştır (Aydoğan, 2011: 56).

Küreselleşmenin yerel olarak yaşanan bir deneyim olduğu kabul edildiğinde, küreselleşmeyi herkesin farklı bir biçimde yaşadığını kabul etmek gerekir. Bauman küreselleşmeyi, küresellerin ve yerellerin, ayrıcalıklıların ve mahrum olanların, zenginliğin ve yoksulluğun, özgürlük ve sınırlamanın birbirinden belirgin olarak ayrıldığı bir tabakalaşma olarak açıklar. Bauman'a göre, küreselleşme olgusu yerel olarak adlandırılan zayıf devletlere ihtiyaç duyar. Bu devletler, küresel sermaye kapılarını sonuna kadar açarak, iç ekonomiyi ve politikayı bir kenara bırakarak, Dünya Bankası ve para fonlarının yardımına razı olarak Bauman'ın deyimiyle, *yeni dünya düzensizliğinin* sürmesine yardımcı olurlar. Eşitsizliğin küreseller ve yereller arasında yaşandığı günümüz toplumlarında, küresellerin yaşamında hareket özgürlüğü yalnızca sanal olarak değil, gerçek olarak da mümkündür. Küresel sanayi yöneticilerinin ve işadamlarının ülke sınırları

yoktur. Dünya sermayesini yöneten büyük şirketlerin mal ve finans akışı için ülke sınırları kaldırılmıştır. Buna karşın yerellerin hareket özgürlüğü gün geçtikçe daralmakta, oturma izni yasaları ve vizeler yoluyla onları yerel kalmaya zorlayan sınırlamalar gittikçe belirginleşmektedir (Bauman, 2010: 81).

Küresel ile yerelin birbiriyle karşılaştığı bir başka nokta, kültürel kimliklerin korunması konusudur. Uluslararası medyanın, ulusal kimliğin bütünlüğünü tehdit ettiği fikri dünyanın pek çok ülkesinde yaygın olarak kabul görmektedir. Küreselleşme, kültürel kimliği belirleyen sınıf, bölge, nesil, ırk, politika gibi kaynakları gözardı etmesi nedeniyle milliyetçiliği doğal hale getirmektedir. Kültürel kimliğin oluşturulmasında ulusal kimliğin ayrıcalıklı bir konumda olmasının nedeni politiktir. Yapay ve tarihsel olarak oluşturulmuş politik kültürel birimler olan ulusların varoluşları, ulusal kültürün oluşturulmasına bağlıdır (McMillin, 2007: 62; akt. Aydoğan, 2011).

Uydu yayınlarının gelişmesi, uygar dünyada ulusal kültürlerin, küresel kültürle karşılaşmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bazı kültürler bu durumu kaygılanmadan benimserken, bazı kültürler küreselleşmeyi reddetmektedir. Küresel kültürün reddedilmesi, bazen din, bazen milliyetçilik bayrağı altında yapılmaktadır. Bu kültürü reddeden ülkelerin küresel ekonominin dışında kaldıkları görülmektedir. Küresel ekonominin dışında kalmak istemeyen bazı ülkeler ise küresel ekonomiye katıldıkları halde, küresel kültüre direnç göstermek için hassas bir denge kurma çabası içine girmektedirler (Berger, 2003: 15).

Küresel kültürün sızdığı yerel kültür biçimlerinde önemli değişiklikler ve canlanmalar görülmektedir. James Watson'ın "yerelleşme" adını verdiği bu olgu, küresel kültürün girdiği hemen her yerde görülmektedir. "Yerelleşme" küresel kültürün yerel değişikliklerle kabul edildiğini ifade eden bir terimdir. Örneğin, Batı kökenli hızlı yiyecek zincirlerinin varlığı, Hindistan'da ve Japonya'da geleneksel mutfığa dayalı hızlı yemek satış noktalarının gelişmesine yol açmıştır. Yerelleşme ile benzerlik gösteren başka bir tepki "melezleşme" terimiyle ifade edilmektedir. Melezleşmede ise yabancı ve yerli kültür öğelerinin bilinçli bir sentezini yaratma çabası söz konusudur. Melezleşme olgusu, küreselleşme olgusunun tüm dünyayı mekanik bir türdeşleşmeye götüreceği düşüncesinin, insanın kültürel yaratıcılığını ve sentez yapma yeteneğini küçümsediğini ortaya koymaktadır (Berger, 2003: 19). Küreselleşme olgusuyla karşılaşan toplumların yerelleşme ve melezleşme olgularıyla ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerden kaçınması olanaksızdır.

Nitekim Robertson'a göre küreselleşme farklı yaşam alanları arasındaki etkileşim sürecidir. Ona göre, dünya üzerindeki yaşamlar ve kültürler çokluk ve karmaşıklık içermektedir. Robertson'un yaklaşımı, küreselleşmeye olumlu ya da olumsuz bir değer yüklemeyi. Onun üzerinde durduğu nokta, farklı kültürlerin karşı karşıya kaldıkları dirsek noktalarında birbirlerinin konumlarını görece bir çerçevede belirleyebilmeleridir. Robertson, bu süreci mutlaka olumlu sonuçlar getirecek bir süreç olarak görmeyi yanlılığına vurgu yapar. Küreselleşmeyi kültürel olarak homojenleştiren bir güç olarak değerlendirenlere de katılmaz ve küreselleşmenin heterojen yanını vurgulamak üzere 'küyerelleşme' (glocalisation) kavramını önerir. Robertson'a göre, küresel süreçlerde yerellikler yeniden inşa edilecekler ama daha çok yerelleşerek küreselleşmenin özgün yüzünü oluşturacaklardır. O halde, küreselleşme olgusu küresel ve yerelin içiçe geçmesinin bir sonucu olarak görülmelidir (Robertson, 1999: 26).

Tomlinson'a göre küreselleşmenin çok boyutlu bir olgu olması, küreselleşmeyle ilgili araştırmalarda kültürel analiz yapılmasını gerekli kılmaktadır. Küreselleşme, ekonomi, siyaset, kültür, teknoloji ve benzeri alanlarda eş zamanlı yaşanan bir olgudur. Küreselleşme olgusuna karmaşık ilişkiler barındıran bir süreç olarak yaklaşıldığında, bu olgunun her çeşit çelişki, direniş ve birbirine karşı koyan güçler içerdiği görülür. Bu nedenle, küreselleşmeyle ilgili çalışmalar genellikle yerel ve küresel gibi birbirine zıt eğilimleri içeren diyalektik bir yaklaşımla yapılmaktadır. Tomlinson'a göre bu diyalektik, küreselleşme sürecinde ekonomik boyutun önemini zayıflatmak için değil, uluslararası kapitalizmin ekonomik yönden irdelenmesinin küreselleşmeyi kavramak için tek yol olmadığını vurgulamak açısından gereklidir (Tomlinson, 2004: 32).

Küreselleşme olgusunun çok boyutluluğu, küresel bağlantıların kavranması için bu olgunun belirli kültürel unsurlar bağlamında ele alınmasını gerekli kılar. Tomlinson'a göre kültür, insanların sembolik temsil pratikleri yoluyla anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzenidir. O halde, insanların birbirleriyle iletişim içinde, hem bireysel hem de kolektif olarak yaşamlarını nasıl anlamlı kıldıkları da kültürün kapsamına girmektedir. Küreselleşmenin kültürel boyutuyla ele alınması demek, küreselleşmenin anlam inşası bağlamının incelenmesi demektir. Yani, insanların kimlik arayışlarının, mekân ve mekânla ilişkilerinin onların benlik deneyimlerini nasıl etkilediğini, yerel yaşamdaki ortak değerlerin, arzuların, umutların, korkuların neler olduğunu ve küreselleşmenin bunları nasıl bir değişime uğrattığını incelemek demektir (Tomlinson, 2004: 38).

Ulusal ve uluslararası kaynaklı çizgi filmleri yerel ve küresel kültür bağlamında inceleyen bu çalışmada, kültürel unsurlar dört kategori altında incelenmektedir. Bunlar, mekân, tüketim alışkanlıkları, kullanılan dil ve insan ilişkileridir. Yerel ve küresel kültüre dair ipuçları veren bu kültür kategorileri yardımıyla, çizgi filmlerle çocuklara aktarılan yerel ve küresel kültür unsurları belirlenmeye çalışılmıştır.

TRT Çocuk Televizyonundaki Çizgi Filmlerde Yerel ve Küresel İzler

Keloğlan, Türk kültürünün önemli masal kahramanlarından biridir. *TRT* bu halk kahramanını dünyaya tanıtabilmek ve onu evrensel bir kahraman yapabilmek amacıyla, yönetmenliğini Prodüktör Sevgi Kartarı'nın yaptığı, senaryosunu Asker Kartarı'nın yazdığı, müziğini İstanbul 12 Orkestrası'ndan Soner Şeker, Nihan Uç ve Hüsnü Haznedaroğlu yaptığı üç boyutlu bir animasyon dizisi hazırlayarak *TRT Çocuk* kanalında yayınlamaya başlamıştır.

Keloğlan, anasıyla birlikte yaşayan, yoksul, sakar, saf ama hazırcevap, sorunlara pratik çözümler bulan, iyi niyetli, yalansız dolansız bir Anadolu çocuğudur. Çizgi filmde Keloğlan'ın saflığı, doğruluk ve dürüstlüğü, hazırcevaplığı bilgiye, muradına ermesi ise çalışkanlık, sebat ve emeğe dayandırılmaktadır. Keloğlan'ın maceraları doğup büyüdüğü köyde, orman, tarla, bostan, gibi doğal mekânlarda geçmektedir. Çizgi kahramanlar, tek katlı, bahçeli köy evlerinde yaşamakta, karınları acıktığında da kümeslerinde besledikleri tavuk, tarlada yetiştirdikleri sebzeler gibi çevrelerinde bulunan ve kolayca ulaşabildikleri besinleri tüketmektedirler.

Bu çizgi film dizisinde küresel dünyanın tüketim toplumuna ait hiçbir özellik yer almamaktadır. İç mekanlarda ihtiyaç karşılayan nesnelere dışında hiçbir nesnenin fazlalığı dikkat çekmemektedir. Dikkat çekecek şekilde fazla olduğu gözlenen tek şey, Bilgecan Dede'nin kitaplarıdır. Çocukları, okuma, öğrenme ve araştırmaya özendirme amacıyla sergilenen kitapların Keloğlan'ın değil de Bilgecan Dede'nin kulübesindeki kitaplıkta bulunması, geleneksel kültürde yaşlıların bilgisine ve deneyimlerine verilen önemi göstermektedir. Nitekim dedenin adı da, sözlü kültürün egemen olduğu geleneksel toplumlarda yaşlılara ve yaşlıların bilgeliğine duyulan güveni ve saygıyı yansıtmaktadır.

Keloğlan dizisindeki tüm karakterler yerel giysiler giymektedirler. Örneğin, hepsinin birer yeleği vardır. Bu çizgi filmdeki kahramanlar, doğal bir ortamda bitkiler ve hayvanlarla iç içe yaşamakta, doğal malzemeyle ve insan emeğiyle yapılan araçlar

kullanılmaktadırlar. Keloğlan'ın ulaşım aracı Karakaçan adlı eşektir. Çizgi filmde, iyiler ve kötüler arasındaki mücadelede kullanılan savunma ve keşif araçları tahtadan yapılmıştır. Çoğunluğu erkek olan çizgi kahramanlar kötülerle mücadele ederken bir sorunla karşılaştıklarında, Bilgecan Dede'ye danışmaktadırlar. Genç erkeklerin yaşlı erkeklerle dayanışma içerisinde köylerini ve dünyayı kötülüklerden arındırma çabası, ataerkil toplumda erkekten beklenen koruma ve savunma yükümlülüğüne bir gönderme olarak düşünülebilir.

Köy çocuklarının sataşmaları sırasında Keloğlan'ın kendi babasızlığına ve fakirliğine göndermede bulunması, baba figürünün önemini vurgulanmakla birlikte, çizgi filmde altı çizilen en önemli konulardan biri ana-oğul sevgisidir. Çizgi filmde anne oğulun birbirlerine karşı sevgi ve şefkat dolu oldukları görülmektedir. Bu çizgi filmde, kadının annelik rolüne vurgu yapıldığı kadar evlat olanın anneye saygı ve sevgi göstermesi gerektiğine de vurgu yapılmaktadır. Geleneksel kültürde yaşlılara verilen değer de bu çizgi filmde işlenen önemli konulardan biridir. Ancak, Keloğlan'ın ve diğer çocukların Bilgecan Dede ile kurdukları yaşlı-genç ilişkisiyle, küresel dünyadaki yaşlı-genç ilişkisi arasında önemli farklar vardır. Çağımızın dinamizmi ve hızı, toplumların yaşlılardan çok gençlerin denetimi altına girmesine yol açmaktadır.

Günümüzün tüketim toplumunda büyük değer atfedilen çok zengin olmak, güçlü olmak, güzel olmak gibi arzular bu çizgi filmde kötülükle ve açgözlülükle özdeşleştirilmektedir. Çizgi kahramanların masalsı nesnelere süslü maceralarında, iyilik yapmak ve yardım etmek gibi davranışların maddi karşılık beklemeden yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Küresel dünyanın tüketim toplumunda yaşayan insanların tutum ve davranışlarından farklı insani ilişkilerin yaşandığı bu çizgi film dizisinde, yerel kültüre özgü insani ve ahlaki değerler yüceltilmektedir.

Keloğlan çizgi filmindeki kahramanlar, köyde yaşamalarına karşın İstanbul Türkçesi ile konuşmaktadırlar. Atasözleri, şarkılar, tekerlemeler, eski isimler, çocukların birbirlerine taktıkları lakaplar daima güzel bir Türkçe ile telaffuz edilmektedir. Dil, kültürün en önemli unsurudur. Bu açıdan, TRT Çocuk kanalında yayınlanan çizgi film kahramanının bir Anadolu masalı kahramanı olmasına rağmen İstanbul Türkçesiyle seslendirilmiş olması, TRT'nin Türkçe'nin güzel kullanılması konusundaki hassasiyetini yansıtmaktadır.

TRT Çocuk televizyonu, dil konusunda gösterdiği hassasiyeti *Laura'nın Yıldızı* adlı çizgi filmin seslendirilmesinde de sergilemiştir. Yabancı kaynaklı bir yapım böylelikle yerleşmiş, Laura, Türkiye toplumunda yaşayan çocuklardan biri olarak algılanmaya ve sevmeye başlamıştır. TRT Çocuk'ta beğeniyle izlenen *Laura'nın Yıldızı* Almanya kökenlidir. Klaus Baumgart'ın çizgi kitabından dizi haline getirilen *Laura'nın Yıldızı*, daha önce 2004 yılında animasyon sinema filmi olarak da gösterime girmiştir.

Laura'nın Yıldızı adlı çizgi filmin kahramanı Laura adında küçük bir kızdır. Annesi babası ve erkek kardeşiyle yaşayan Laura, yeni taşındıkları için yabancı olduğu şehirde arkadaşsız günler geçirmektedir. Çatı katındaki odasından şehri izlerken, bir yıldızın kaydığına tanık olur. Yıldızın, yeryüzüne çarptığında kırılan köşelerinden birini yapıştırır ve bu yıldızla arkadaş olur. Bu arkadaşlık sayesinde, Laura hem yalnızlıktan kurtulur hem de tüm sorunlarını çözen sihirli bir arkadaşına kavuşur. Bu çizgi film dizisini izleyen çocuklar da Laura ve sihirli yıldızın maceralarını seyrederken, kafalarını kurcalayan sorulara ve gündelik sorunlarına çözüm bulabilmektedirler.

Laura, modern bir şehirde, çok katlı apartmanların bulunduğu bir sokakta yaşamaktadır. Laura'nın yaşadığı şehirde, modern bir ulus devlette olması gereken sosyal kurumların tümü bulunmaktadır. Okul, hastane, belediye gibi kamusal hizmet veren yapıların bir düzen içinde bulunduğu bu şehirde her şey saat gibi işlemektedir. Bu çizgi filmdeki kahramanların giysileri, modern şehir hayatını, insanların sosyal statüsünü ve kamusal görevlerini yansıtmaktadır. *Laura'nın Yıldızı*'nda, tüketim toplumunu yücelten vurgulardan ziyade tüketim toplumunda yaşayan insanların birbirleriyle olan ilişkileri ele alınmaktadır. İnsani ilişkileri, çocuklara örnek olacak şekilde işleyen bu çizgi film dizisinin, çocukların kent kültürüne uygun bir şekilde toplumsallaşmaları ve küresel topluma uyumlu bireyler olmalarını sağlamak amacıyla hazırlandığı söylenebilir.

Günümüzde yaşanan ezici rekabet ortamında, geleneksel dayanışma ve yardımlaşma duygularının giderek azaldığı, toplumda bireyselleşme ve yabancılaşma adı verilen bir sosyo-kültürel değişimin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, *Laura'nın Yıldızı* adlı çizgi film dizisi, çocuklara küreselleşen toplumda yaşanan sorunlarla baş etmeyi ve yabancılaşma duygusunun üstesinden gelebilmeyi öğretmektedir denebilir. *Laura'nın Yıldızı*, çocukların küresel topluma uyumlu bireyler olmalarını isteyen ve tüketim toplumunun insan üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmeye çalışan bir zihniyetin çabası olarak yorumlanabilir. Bu açıdan, küresel dünyanın önemli aktörleri arasında

katılmaya aday olan Türkiye'nin ulusal çocuk televizyonunda yayınlanan *Laura'nın Yıldızı*'nin, devletin küreselleşme politikalarıyla uyumlu bir çizgi film olduğu söylenebilir. Keloğlan çizgi film dizisinin TRT Çocuk televizyonunda yayınlanmasının amacı ise geleneksel Anadolu kültürüne özgü insan ilişkilerini ve değer yargılarını çocuklara öğretmektir.

Planet Çocuk Televizyonundaki Çizgi Filmlerde Yerel ve Küresel İzler

Planet Çocuk televizyonunda yayınlanan çizgi film dizilerinin büyük çoğunluğu küresel kültürün tüketim toplumuna özgü özellikler içermektedir. *Planet Çocuk*'ta yayınlanan *Richie Rich*, küresel tüketim kültürünü yansıtan ve bu kültürün yayılmasına belki de en fazla yardımcı olan çizgi film dizilerinden biridir. *Richie Rich* ilk olarak 1953 yılında Harvey Comics tarafından çizgi roman olarak yayınlanmaya başlamıştır. 2000'den fazla macera ile en çok basılmış çizgi roman ünvanına sahip olan *Richie Rich*, 1994 yılında Amerikan yapımı bir sinema filmi olarak gösterime girmiştir.

Dünyanın en zengin çocuğu olan *Richie Rich*, kocaman malikânesinde robot hizmetçisi Irona, sevgilisi Gloria ve Dolar adındaki köpeği ile refah ve mutluluk içinde yaşamaktadır. *Richie Rich*'in tek uğraşı, malikânesini hırsızlardan korumaktır. Malikâne ve çevresindeki uçsuz bucaksız arazi, gözetleme sistemleriyle ve robotik araçlarla güvenli bir hale getirilmiştir ama yine de hırsızlık olayları yaşanmaktadır. Modern bir şehirde yaşayan çizgi film kahramanları, sosyal statülerini yansıtan giysiler giymektedirler. Çizgi film kahramanları arasında yalnızca *Richie Rich*'in giysileri bu kuralın dışında kalmaktadır. Richie, genellikle üzerinde kocaman "R" harfi bulunan kırmızı bir kazak giymektedir. Bu görüntü onun süpermen gibi bir dünya kahramanı olması umuduyla tasarlandığını düşündürmesinin yanı sıra her zorluğun üstesinden gelen "doğaüstü" bir güce sahip olduğuna da işaret etmektedir. *Richie Rich*, sınırsız serveti sayesinde, doğaüstü güçlere sahipmişçesine her türlü zorluğun üstesinden gelebilmektedir.

Çiftliğinde yaşayan hayvanları bile mücevherlerle süslü olan Richie, maddi ve teknolojik tüm imkânlara sahip olduğu süper lüks bir ortamda yaşamaktadır. *Richie Rich*'in malikânesinin bahçesinde, kendisine ait lunapark, stadyum, çiftlik, hapishane ve icatlar yapabileceği bir laboratuvar bulunmaktadır. Richie, özel laboratuvarında çalıştırdığı bir Profesörün icatları sayesinde, kendisine ve malikânesine yönelik saldırıları kolayca savuşturmaktadır. *Richie Rich* sarı saçları, beyaz teni, zekâsı, kibarlığı, sınırsız serveti ve sahip olduğu teknolojik imkânlarla Amerikan toplumunu temsil etmektedir.

Bahçesinde bir de McDonald's olan Richie, konuklarına burada hamburger ikramı yapmaktadır. McDonald's günümüzde küreselleşmenin en ünlü sembollerinden biridir. Öyle ki, Ritzer küreselleşme olgusunu McDonaldlaştırma terimiyle açıklar. Ritzer'e göre McDonaldlaştırma yalnızca restoran sanayisini değil, eğitim, iş, sağlık, seyahat, zevk, aile ve topluma özgü tüm unsurları etkilemektedir (Ritzer, 2011: 23). McDonald's bazı kültürlere modernleşmeyi ve modernliği sunarken, bazı kültürlere de yiyecek üretme ve tüketmede yeni yollar öğretmektedir. Örneğin Asya'da yapılan araştırmalar, Asya ülkelerinde açılan McDonald's'ların, tüketicilere sıraya girmeyi, kuyrukta beklemeyi ve yiyecek tüketiminin modernleşmiş süreçlerine katılmayı öğrettiğini açıkça göstermektedir (Kellner, 2013: 89). *Richie Rich*'te, McDonald's olgusunun vurgulanmasının yanı sıra kapitalist sistemde birbirine sıkı sıkıya bağlı olan zenginlik ve yoksulluk, güvenlik ve gözetleme, hırsız ve polis olgularının da gündelik hayatın sıradan uygulamaları olarak sunulduğu görülmektedir.

Amerikan toplumunu ve aile yaşantısını dünyaya tanıtan ve *Planet Çocuk* televizyonunda yayınlanan bir başka çizgi film *Taş Devri*'dir. Türkiye televizyonlarında yıllardır belirli aralıklarla tekrar tekrar yayınlanan ve tematik çocuk kanallarının ortaya çıkmasından sonra bu kanallarda yayınlanmaya devam eden *Taş Devri* adlı çizgi film dizisinin tüketim toplumunu ve kurumlarını “doğallaştıran” bir işlev üstlendiği söylenebilir. ABD yapımı *Taş Devri* (The Flintstones) adlı çizgi film dizisi 1960-1966 yılları arasında prime time'da altı sezon boyunca ABC kanalında gösterilmiştir. *Taş Devri*'nin son sezonu Türkiye'de *Planet Çocuk* televizyonunda yayınlanmaktadır. Çakmaktaş ve Moloztaş aileleri Taşyatağı'nda (Bedrock) oturan iki ailedir. Çakmaktaş ailesinin fertleri, Fred Çakmaktaş, karısı Wilma, çocukları Çakıl ve köpekleri Dino'dur. Moloztaş ailesi ise Barney Moloztaş, karısı Betty ve evlat edindikleri çocukları Bam Bam'dan oluşmaktadır.

Fred ve Barney aynı sokakta oturan ve aynı taş ocağında çalışan çok yakın iki arkadaştır. Her ikisi de patronları Bay Slate'ten pek hoşlanmazlar. Patronla sık sık kavga ederler ama tam kovulacakları zaman konu hep tatlıya bağlanır. İki arkadaş bowling ve golf oynamayı çok severler. Bir de üye oldukları Bufalo derneğinin partilerine katılmaktan çok hoşlanırlar. Fred'in egoist ve kaba tavırları yüzünden sık sık kavga eden iki arkadaşın dargınlıkları uzun sürse de Wilma ve Betty'nin ısrarlarına dayanamayıp barışırlar.

Wilma ve Betty de kocaları gibi yakın arkadaşlardır. Onlar işe gitmez, ev işleriyle meşgul olurlar. Çizgi filmdeki zaman ve mekân taş devrine ait olduğu halde Wilma ve Betty'nin evinde modern bir ailenin yaşamak için ihtiyaç duyduğu bütün araç gereçler bulunmaktadır. Bu aletler, taş devri hayvanlarının yardımıyla ve o zamana ait mekanik düzeneklerle günümüzün modern aletlerinin yaptığı işleri yapabilmektedir. Çizgi kahramanların kıyafetleri de taş devrine ait kıyafetler olduğu halde günümüzün modern ve şık kıyafetlerinden çok farklı değildir.

İstanbul Türkçesiyle seslendirilen ve yerel bireylere dönüşen sevimli kahramanlar vasıtasıyla, Fred, Barney, Wilma ve Betty gibi İngilizce isimler ve Türk kültürüne ait olmayan bowling ve golf gibi oyunlar Türk toplumuna benimsetilmiş olmaktadır. Küreselleşme olgusu dil üzerinde çok etkili olabilmektedir. Uydu teknolojisindeki gelişmeler sayesinde, Batılı yayınların üçüncü dünya ülkelerine ulaşması, Batı dillerinin o ülkenin diline sızabilmesine imkân vermektedir. Medyada sunulan yabancı filmlerin çevirileri yapılırken o dilin deyimlerine sadık kalınması, bu programları izleyen toplumların dilini de etkilemektedir. Bu etki sonucunda küreselleşmenin önemli özellikleri arasında sayılan bireysel düşünce yapısı ve “ben isterim”, “ben yaparım”, “kendine iyi bak” gibi tanımlamalar günlük yaşamda daha sık kullanılır hale gelmiştir.

Yıllardır pek çok ülkede çocuklar kadar yetişkinlerin de severek izlediği *Taş Devri* adlı çizgi filmde, aile kurumu ve işçi-işveren ilişkileri, binlerce yıl önce de şimdiki haliyle varmış gibi işlenmektedir. Kapitalist ve ataerkil sistemin evrensel olduğunu düşündüren *Taş Devri*'nde, kadın ekonomik yönden erkeğe bağımlı olan, çocuk bakımıyla ve ev işleriyle ilgilenen geleneksel rolüyle temsil edilmektedir. Bu çizgi filmlerde kadının aile içi sorumluluklarının vurgulanmasının nedeni, aile kurumunun devamlılığını sağlama çabasıdır. Ailenin geleneksel kültürdeki önemi küresel kültür için de geçerlidir. Çünkü kapitalist toplumda hemen tüm bireysel ihtiyaçlar aile aracılığıyla karşılanmaktadır. İnsan, bir aile ilişkisi içinde doğar, bu ilişki içerisinde büyütülür ve genellikle bir aile üyesi olarak ölür. İnsanları ataerkil aile kurumunun evrensel olduğuna inandıran çizgi filmler ve benzeri dayatma mekanizmaları yüzünden, kapitalist sistem yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir.

Planet Çocuk televizyonunda yayınlanan Amerikan yapımı çizgi filmlerin küresel kültür unsurları taşıdıkları ve küreselleşme olgusunun yayılmasına hizmet ettikleri açıkça görülmektedir. Bu çizgi filmler aracılığıyla çocuklar, bireyselleşmeye ve tüketime

özendirilmekte, tüketici rolleriyle toplumda öne çıkabileceklerine inandırılmaktadır. Ataerkil kapitalist toplum düzeninin sorgulanmadan benimsenmesi amacıyla, toplumsal kurumlar ve işlevleri çocuklara ve ebeveynlere doğallaştırılarak aktarılmaktadır.

Sonuç

Kitle iletişim araçları günümüzde, yerel kültürün olduğu kadar küresel kültürün de yayılmasını sağlamaktadır. İletişim teknolojileri, gelişmelerin başlangıcında devletler tarafından ulus bilinci yaratmak amacıyla kullanılmaya başlamış, devletin ideolojisini ve politikasını ulusa aktaran araçlar olmuşlardır. İletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişimler ve uydu teknolojilerindeki gelişmeler ulusal yayın sınırlarını genişletmiş hatta ortadan kaldırmıştır. Böylece, bir anlamda devletin ideolojik aygıtı olarak kullanılan iletişim teknolojileri, küreselleşme olgusunun yayılma ve kabul görme sürecinin önemli araçları haline gelmiştir.

Kitle iletişim araçları ile küreselleşme olgusu arasındaki ilişki, Althusser'in devletin ideolojik aygıtları kuramında devlet ve medya arasında kurduğu ilişkiyi akla getirmektedir. Althusser'in (2006: 63) ideoloji taşıyıcısı olduğunu söylediği ve Devletin İdeolojik Aygıtları olarak adlandırdığı kurumlar, din, eğitim-öğretim, aile, hukuk, haberleşme (medya) ve toplumun tüm kültürel kurumlarıdır. Devlet, bu aygıtları kullanarak toplumda egemen ideolojinin yeniden üretimini sağlamaktadır. O halde, medyanın ulusal sınırlarda yerel ideolojinin, uluslararası arenada ise küresel ideolojinin bir aygıtı olarak işlediği söylenebilir. Bu anlamda, medya ve medya ürünleri kültürel emperyalizmin bir numaralı aygıtı olarak küresel hegemonyanın yayılmasına hizmet etmektedir.

Kültür emperyalizmi etkisindeki iletişim tartışmaları, 1970'lerden sonra medya araçlarının ve ürünlerinin, üretim, dağıtım ve tüketim ilişkilerinde gücü elinde tutanların ötekiler üzerindeki egemenliği olarak tanımlanan medya emperyalizmi üzerinde yoğunlaşmıştır. Medya, açık veya örtülü propaganda yapan kanallar ve programlarla, insanlara bireycilik, kar etme, tüketime yönelme gibi kapitalist topluma ait değer yargılarını dayatmaktadır. Kültür emperyalizmi ve medya emperyalizmi birbirlerinin nedeni ve sonucudur (Tomlinson, 1999: 44). Toplum üzerinde kültürel tahakküm olduğunu kabul eden yaklaşımlar, televizyon programları, reklamlar ve çizgi filmler gibi ithal edilen kültür ürünlerinin toplumda güçlü bir etki yarattığını savunurlar.

Çizgi filmler ve çizgi romanlar Amerikan emperyalizminin en güçlü ideolojik araçları arasındadır. Bu araçların görevi, insanları “Amerikan hayat tarzının istedikleri şey” olduğuna inandırmaktır. Dorfman ve Mattelart’ın (akt. Tomlinson, 1999) çizgi romanlardaki ideolojik temalar üzerine yaptığı araştırma, para saplantısı ve tüketime özendirme konularının bu yayınlarda dikkatin çekildiği ilk noktalar arasında olduğunu göstermiştir. Amerikan yapımı çizgi filmlerde, üçüncü dünya ülkelerinden belirli basmakalıp ifadelerle bahsedildiği, kapitalist sınıf ilişkilerinin doğal olgular olarak verildiği ve kadınların zayıf bir konumda ele alındığı görülmektedir.

Bu çalışmaya konu olan yabancı çizgi filmlerde de Dorfman ve Mattelart’ın çizgi romanlarda saptadıkları ideolojik temalarla karşılaşmıştır. Medya ve medya ürünlerinin kültürel emperyalizm aracı olarak küresel hegemonyanın yayılmasına hizmet ettiği dikkate alındığında, çizgi filmlerin küresel kültür taşıyıcıları oldukları açık olarak ortaya çıkmaktadır. *Planet Çocuk* televizyonunda yayınlanan çizgi filmlerde, günümüzün modern kentlerindeki yaşam tarzının işlendiği ve insanla ilgili olan her şeyin bir tüketim nesnesine dönüştüğü görülmektedir. Buna paralel olarak mekân, yaşama alanı olmaktan çıkıp, yaşam stiline bir göstergesi haline gelmiştir. Yaşanan mekânların iç düzenlemeleri, orada yaşayanların sınıfsal konumunu ve kişisel özelliklerini yansıtmaktadır. İnsanların yalnızca yaşadıkları mekânlar değil alışveriş yaptıkları ve yemek yedikleri mekânlar da onların toplumsal statüsünü göstermektedir.

Richie Rich’te mekân ve toplumsal statü arasındaki ilişkinin yanı sıra para saplantısı ve tüketime özendirme dikkati çeken ilk konular arasındadır. Kapitalist topluma özgü yoksulluğu ve zengin ile yoksul arasındaki uçurumu doğallaştıran hikâyeler sunan bu çizgi filmde, hırsızlığın yoksulluk nedeniyle değil açgözlülük nedeniyle işlenen bir suç olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin, *Richie Rich*’in malikânesini soymak isteyen hırsızın onun arkadaşı çıkması, hırsızlık yapmayı açgözlülük ve kıskançlık duygularıyla yapılan bir eylem gibi göstermekte ve çocukları yakın arkadaşlarına güven duymamaya itmektedir. Böylece insan ilişkileri de tüketim toplumunun tüketilen nesnelere dönüşürmüş olmaktadır.

Bütün insanlar ve canlılar eskiden beri tüketmektedirler. Ancak, tüketim toplumunda eskisinden farklı bir insan tipi söz konusudur. Bauman (2010: 92) eski tip modern toplumda, toplum üyelerinin her şeyden önce birer üretici ve asker olarak görüldüğünü söyler. Oysa tüketim toplumunda insan da bir tüketim nesnesine

dönüşmüştür. Baudrillard'a (1995: 98) göre, tüketim toplumu insanı kendini zevk almak zorundaymış, bir zevk ve doyum işletmesiymiş gibi algılamaktadır. Tüketim kültüründe, bireyin tüketim mallarıyla kurduğu ilişki, Amerikan yapımı çizgi filmlerde de görüldüğü gibi doğal ihtiyaçların karşılanmasından çok içinde yaşanılan toplumda ayrıcalık sağlama amacına yöneliktir.

Planet Çocuk televizyonunda, gün içinde dört kez yayınlanan *Richie Rich* ve beş kez yayınlanan *Taş Devri* adlı çizgi filmlerle, kapitalist toplum düzeni, aile, işçi-işveren ilişkileri, zenginlik ve yoksulluk, güvenlik ve gözetleme gibi kavramların, insanlık tarihi boyunca değişmeden var olan olgular olarak çocuklara sunulduğu görülmektedir. *TRT Çocuk* televizyonunda yayınlanan Alman yapımı *Laura'nın Yıldızı* adlı çizgi filmin ise çocukların geleneksel toplumdan küresel topluma geçiş sürecine uyum sağlamalarını kolaylaştırmak amacıyla hazırlandığı söylenebilir. *Laura'nın Yıldızı'nın* yerelden küresele geçiş sürecini daha ılımlı bir yaklaşımla işlemesi, bu çizgi romanın ulusal sınırlar içinde yayınlanan bir çizgi romandan esinlenerek üretilmesiyle yakından ilişkilidir. Bu yolla çocuklara Batılılaşma ve küreselleşme yanlısı toplumlarda yaşayan insanların benimsemesi gereken toplumsal değerler öğretilmeye ve çocukların bu değerlere uygun bir şekilde bireyselleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Alman yapımı bu çizgi film dizisinin *TRT Çocuk* televizyonunda yayınlanması, Türkiye'nin küreselleşme yanlısı tutumunu yansıtmaktadır.

TRT Çocuk televizyonunda yayınlanan *Keloğlan* adlı çizgi film ise bütünüyle yerel kültür unsurları taşıyan bir çizgi filmidir. Bu çizgi filmin gün içinde dört kez tekrarlanmasının amacı, ulusal sınırlar içinde yaşayan çocukların kendi kültürlerine özgü değerleri içselleştirmelerini sağlamaktır. Aslında, bu çizgi film *TRT Çocuk* televizyonu tarafından hazırlanırken, masal kahramanı *Keloğlan*'ın uluslararası bir çocuk kahramanı olması planlanmıştır. Ancak, *Keloğlan*'ın yaşadığımız zamana uyarlanmamış olması, başka bir deyişle masalsı anlatımdan çıkarılarak güncelleştirilmemesi, bu planın gerçekleşmesini engellemiştir. Çizgi filmlerde yerel ve küresel kültür izleri süren bu çalışma, çocuklara yerel ve küresel kültür unsurlarını benimsetmek amacıyla çizgi filmlerin bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Kaynaklar

Althusser, Louis. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* İstanbul: İthaki Yayınları.

- Aydoğan, Filiz. (2011). *Küresel Medya*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Baudrillard, Jean. (1995). “Bir Tüketim Kuramı Üzerine”. *Cogito*. Sayı: 5, s.98.
- Berger, Peter L. (2003). “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri”. *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*. Der: P. L. Berger & S. P. Huntington. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bauman, Zygmunt. (2010). *Küreselleşme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelikcan, Peyami. (2006). “Tematik Medya ve İzleyici: MTV Örneği”. *Konferans Kitabı*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları No: 31.
- Çoban, Barış. (2006). “Louis Althusser”. *Kadife Karanlık 2*. İstanbul: Su Yayınları.
- Kellner, Douglas. (2013). *Medya Gösterisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Pembecioğlu, Nilüfer. (2006). *İletişim ve Çocuk*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Ritzer, George. (2011). *Toplumun McDonalddlaştırılması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Robertson, Roland. (1999). *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Tomlinson, John. (1999). *Kültürel Emperyalizm*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tomlinson, John. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları